

Kaynaklar

- AKSAN, Doğan (1995) *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Ankara: Engin Yayınevi.
- BOZTAŞ, İsmail (1994) “Metindilbilim Açısından Şiir” *Dilbilim Araştırmaları* 1994: 171-193, Ankara: Hitit Yayınları.
- CANPOLAT, Mustafa (1994) “Şiir ve Dil” *Dilbilim Araştırmaları* 1994: 154-170, Ankara: Hitit Yayınları
- DEFNE, Zeki Ömer (1988) *Dede Korkut Hikayeleri Üzerinde Edebi Sanatlar Bakımından Bir Araştırma*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERDEN, Aysu (2000) “Öyküde Şiirsellik Boyutu Üzerine” (Dosya), *Anadili (Dil ve Edebiyat Dergisi) TÖMER*, Ekim-Kasım- Aralık 2000, 19: 66-86 .
- ERGİN, Muharrem (1984) *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları
- (1989) *Dede Korkut Kitabı I Giriş-Metin-Faksimile*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- (1991) *Dede Korkut Kitabı II İndeks-Gramer*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜNAY, Doğan (2001) *Metin Bilgisi*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- JOUBERT, Jean-Lois (1993) “Şiir Nedir?”, (Çeviren: Ece Korkut), Ankara: Öteki Yayınları.
- MORAN , Berna (1999) *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- ÖZTELLİ, Cahit (1975) “Dedem Korkut Kitabının Dili Üzerine Bir Deneme”, *I. Türk Dili Bilimsel Kurultayında Sunulan Bildiriler*, 1972, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖZÜNLÜ, Ünsal (1997) *Edebiyatta Dil Kullanımlar*, Ankara: Doruk Yayınları.
- SAVAŞIR, İskender (2000) *Kelimelerin Anayurdu ve Tarihi*, İstanbul: Metis Yayınları.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (1998) *Dede Korkut Destanları ve Cümleden Büyük Birlikler*, İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- VELİYEV, Kamil (1989) *Destan Poetikası*, (Hazırlayan: Halil Açıkgöz), İstanbul: Türkiyat Matbaacılık.
- YÜCEL, Tahsin (1999) *Yazının Sınırları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

“GÜDÜŞLÜ’NÜN ÇEŞMESİ”: BİR TÜRKÜNÜN YARATILIŞ HİKÂYESİ BAĞLAMINDA TEMA, İCRÂ, VE MÜZİKAL YAPI

F. Gülay MİRZAOĞLU*

Özet: Bu makalede, Aydın ili Koçarlı ilçesinin Güdüşlü köyüne âit, ‘Güdüşlü’nün Çeşmesi’ türküsünden hareketle, bir türkünün yaratılış hikâyesi bağlamında, tematik yapı, temanın yaşanan gerçeklik ile ilişkisi; yaratım-icrâ bağlamı; yaratım, icrâ bağlamı ve müzikal yapı ilişkileri araştırılacak, bu sûretle, geleneğin şekillenmesinde cinsiyet faktörünün rolü açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Güdüşlü’nün Çeşmesi, Çeşme, Kadın Oyun havaları, Aydın Türküleri, Türkü.

Abstract: In this article, within the framework of a story of creation in the song titled “Güdüşlü’nün Çeşmesi, taken from Güdüşlü village in Koçarlı county, city of Aydın in Western Anatolia, the relationship between the theme and reality, and the relationship between creation and performance within the context of creation-performance and musical structure will be examined. Thus, the role of the gender, in forming the tradition will be explained.

Key Words: Güdüşlü’nün Çeşmesi (The fountain of Güdüşlü), Folk dance tunes for women, Fountain, Songs from Aydın, Song.

Alexander Krappe, “The Science of Folklore” (1964) adlı eserinde alt tiplerini de tanımladığı türkü türünü (halk şarkısını) tasnif ederken, aşk türküsünün bunlar arasında en eski tip türkü olduğunu ifâde eder. Aşk türküsünün alt tiplerinden biri, “pastoral” adı verilen türkülerdir. Bu tip türkülerin antik dönemde ortaya çıktığına dair kesin deliller olduğu ileri sürülür. Saz şâirlerinin söyledikleri türkülerin, primitif modellerin etkisi altında yüzyıllar sonra yeniden şekillenmesiyle ortaya çıkan “pastoral” türkü, açık alanlarda ve gün içinde kadının çalışması sırasında söylediği türküdür. Bu tür türkülerde koyun sürüleri ve onların zillerinin şingirtisi türkünün tamamlayıcı ayrıntıdır. XX. yüzyılda değişerek varlığını sürdürdüğü tespit edilen bu tip türkü, tarım ve hayvancılık ile uğraşan toplumlarda yaygın bir türdür. Krappe’e göre, pastoral türkü de dahil olmak üzere, aşk türküsünün alt tiplerinden bazıları, tamamen kadınların yaratımları ve icrâları sayesinde varlıklarını sürdürürler. Bu alt tipler şunlardır: ağıt (complaint), dokumacılık türküsü (wearing song), ve su taşıyan kadınların türküsü (water-carrying women) (Krappe 1964:153-171).

Halı dokuyan kadınların türküsü, başlangıçta bir iş türküsü durumundadır. Yün eğirme ve halı dokuma sırasında tezgâhın önünde oturan kadınlarca söylenen iş türküsü, yapılan işin ritmine eşlik eden, kendine özgü bir ritmi olan türküdür. Kimi araştırmacılarca antik döneme âit bir tarz olduğu ileri sürülmekle birlikte, mevcut örnekleri Ortaçağa âit olduğu tespit edilen bu tip türkülerin teması, kadın kahramanın hâmile, kocası veya âşığı tarafından terk edilmişliği üzerine kuruludur. Do-

* Dr., Hacettepe Üniversitesi

"GÜDÜŞLÜ'NÜN ÇEŞMESİ": BİR TÜRKÜNÜN YARATILIŞ
HİKÂYESİ BAĞLAMINDA TEMA, İCRÂ, VE MÜZİKAL YAPI

layısıyla, bu tip türkülerin genel havası kasvetli ve hüznüldür. Türkülerin sahip olduğu bu dramatik olgu, ve "garip tema", ister istemez kendisiyle ilişkili bazı açıklamaların yazılmasını gerekli kılar (Krappe 1964:153-171).

Orta Asya ve Yakın Doğu'da yaygın olan halı dokuma türküsüne tema bakımından benzer başka bir türkü tipi ise, su taşıyan kadınların türküsüdür (the song of water-carrying women). Bugün halâ Doğu'nun yaşam tarzında mevcut olan köy pınarından su taşıma işi, ev halkı içinde kadının üzerindedir. Dolayısıyla, köy pınarları kadın ve erkeğin en uygun karşılaşma yerleridir. Aynı şekilde, bu tip türküde de, kız, kendini vefâsız âşığı tarafından terkedilmiş olarak gösterir ki, bu kurgu gerçek hayattaki olayların yalnızca bir yansımasıdır. Çevre içinde yaşananlar ve yapılan işler ve olaylar aynı çevre şartlarından kaynaklanan türkülerde anlatılarak yaşatılır (Krappe 1964:153-171).

Krappe'in türkü türünü tasnif ederken çeşme başında, su taşıyan kadınların söyledikleri türkülerini belirli tematik çerçevede değerlendirmesi, burada yaratım bağlamı ve icrâ ilişkisi açısından çeşitli yönleriyle üzerinde duracağımız türkünün temasının açıklanması bakımından ilgi çekici görünmektedir. Yazara göre, yukarıda kısaca özetlediğimiz gibi, özellikle Doğu kültürüne özgü yaşam tarzında yer alan bir iş çeşidinde, türkü yaratım ortamının temelini oluşturan su taşıma işinde kadınların yarattıkları türküler, kızın vefâsız âşığı tarafından terkedildiğini anlatan bir tematik yapı üzerinde kuruludur. A. Krappe'in sözünü ettiği bu olgu, aşağıda ele alacağımız türkü ve bu türkünün tespit edilmiş mevcut metinlerine göre, yörede benzer bağlamlarda yaratılmış, kadınlara özgü türküler için de, acaba geçerli midir? Bu sorunun cevabını vermek için önce örnek türkü metni olarak seçtiğimiz Aydın'ın Koçarlı ilçesine bağlı Güdüşlü Köyüne âit "Güdüşlü'nün Çeşmesi" adlı türküyü incelememiz gereklidir.

GÜDÜŞLÜ'NÜN ÇEŞMESİ¹

Güdüşlü'nün çeşmesi
Ne hoş olur içmesi
Ah ne hoşuma da gidiyor
Yar!e dalga geçmesi
Bağlarım çekirdeksiz bağlarım
Yarım asker onun için ağlarım

Bahçelerde nar tane
Dökülür tane tane
Güzellerin içinde
Benim yarım bir tane
Bağlarım çekirdeksiz bağlarım
Yarım asker onun için ağlarım

¹ Türkü, Güdüşlü'lü Saffet Konca'dan, Aydın'da Emin Tenekeci'den ve Aydın ili Köşk ilçesi Karatepe köyünde, "Kınalık" denilen kına yakma merâsiminin gerçekleştiği kadın eğlence ortamında ince saz takımı (keman) sanatçısı Sevim Yeşiltaş'tan derlenmiştir. Buradaki metin, Emin Tenekeci'den derlenendir (Mirzaoğlu 2000: 479-480). Ezgili metinler, F.G.M. arşivindedir.

Pembe girebimin oyası
Yüzüme vurmuş boyası
Alcem dedin almadın
Allahından bulası

Bağlarım çekirdeksiz bağlarım
Yarım asker onun için ağlarım

Tür metninde italik dizilerek işaret edilen dizeler, Krappe'in sözünü ettiği temanın burada da yer aldığını göstermektedir. Ayrıca, metnin anlatımı yanında, türkünün âit olduğu yöreden ve özellikle Güdüşlü köyünden derlediğimiz yaratılış hikâyesi de bu açıdan önemlidir. Güdüşlü köyünün "en meşhur türküsü" diye bilinen "Güdüşlü'nün Çeşmesi" türküsünün yaratılış hikâyesi, bu köyde doğup büyüyen Saffet Konca (1999) tarafından şöyle anlatılmaktadır:

Şimdi çalgıcılar var ya, kadınları, kızları eğlendiriyor; o zamanlarda kadınlar kendi aralarında çalıp eğleniyor. Kadriye Yıldız diye bir ablamız vardı, Allah rahmet eylesin... Bu türküyü ilk söyleyen o. Elli-altmış sene evvel Kadriye abla, çeşme başındaki köylü kızlarla birlikte eğleşirken², bu türküyü icat eder, etrafındaki kızlar da ona eşlik ederken bu türküyü öğrenirler. Kadriye abla, o mâniyi³ bir makama uyarlayarak söylemiş, Güdüşlü'nün Çeşmesi türküsü ortaya çıkmış. Eskiden kızların elbette sevgilileri var, bu türküde de çeşme başına su taşımak için toplanan kızların halleri anlatılıyor. Her yörenin kendi türküsü var, onunla eğlenirler. Bu çevrenin düğünlerinde de bu türküyü çok söylerler; kadınlar bu türküyü hem söyler, hem de oynarlar (...) Eskiden kadınlar, dümbek (darbuka) çalarlardı kendi aralarında. Aynı anda üç-dört dümbek çalar, kızlar kendi aralarında oynarlardı, en çok oynadıkları Güdüşlü'nün Çeşmesi olurdu... (Konca 1999).

Aydın yöresinde mahalli halk müziği sanatçısı olarak tanınan ve yöre müziğinin hem derleyicileri, hem de icrâcıları arasında önemli bir yeri olan Emin Tenekeci de, türkünün yaratılış/yakılış bağlamını şöyle açıklıyor:

Kadınlar arasında yapılan eğlencelerde, düğünlerde kadınlar tarafından darbuka eşliğinde söylenip, oynanan bu türküde, çeşmesi bol olan Güdüşlü köyündeki çeşmelerden birinin başında geçen bir aşk olayı anlatılıyor. Henüz imar işlerinin, su şebekesinin ve elektriğin olmadığı o dönemlerde evlerin su ihtiyacı kuyulardan veya bazı çeşmelerden gideriliyordu. Çeşme başlarında ise, çoğunlukla su getirme işiyle görevli genç kızlar ve oğlanlar bulunuyor. Su doldurmayı beklerken buralardaki kızlar ve

² Kadınların bir arada "eğleştikleri" bu ortamda yakıldığı kabul edilen türkülerde, kızların aşk mâcerâlarının konu edilmesi, bize, kadın sohbetlerinin içerikleriyle benzer olduğunu düşündürüyor. Belki de, kadınlar bir araya geldiklerinde hangi konular sohbet konusu ediliyorsa, benzer ortamlarda yaratılmış türküler de, benzer konuları işliyor. Bir ifade formu olarak müziğin, bir başka ifade formu olan dil ile karşılaştırılması müzikoloji çalışmalarının yaygın yaklaşımlarından biri olmuştur. Bu bağlamda, günlük konuşma dili ile, sanatsal bir ifade formu olan müziğin tematik içerik açısından da karşılaştırılması, ilginç sonuçlar ortaya koyabilir.

³ Mânilerin yaratıcılarının genellikle kadınlar olduğu kabul edilir. Yöredeki türkü geleneği üzerine araştırmamızda elde ettiğimiz veriler, bu bilgiyi destekler niteliktedir. Türkülerden mâni formunda olanlar genellikle kadınların "yaktıkları", diye bilinen onlara mal edilmiş, oyun havası durumundaki türkülerdir.

oğlanlar birbirleriyle şakalaşıyor. Kız, oğlanla şakalaşırken, sonunda gönlünü kaptırıyor. Bu türkünün devamında kızın, âşık olduğu oğlanı bekleyişi anlatılıyor (Tenekeci 1999).

Görüldüğü gibi, türkünün yaratılış hikâyesi, ve kaynak kişilerce açıklanan yaratılış bağlamı bize, türkünün sözlerinde anlatılanların gerçek olaylara dayandırıldığını gösteriyor: çeşme başında yaşanan, sevilen erkeğin vefâsızlığı sayesinde sonu ayrılık olan bir aşk hikâyesi. Öyleyse, Krappe'in iddia ettiği gibi, çeşme başında yakılan ve söylenen türkülerin dayandığı, genç kızın vefâsız âşık tarafından terkedilmesi temasının, bu türkü için de geçerli olduğu söylenebilir. Burada hemen ilâve edelim ki, yörede benzer bağlamlarda yaratıldığı anlaşılan, bugün kadın oyun havası durumundaki "Eğil Kavağım Eğil", "Et Aldım Elim Yağlı" gibi kadın türküleri de benzer bir tematik yapı özelliği gösterirler.

Söz konusu türkü hakkında burada zihnimizde şu soru beliriyor: türküde, bu tema, Krappe'in ileri sürdüğü gibi, bu tip türkülerdeki bir kurgudan mı ibârettir? Türkünün yaratıldığı ortam ve şartlara dâir sözlü kaynaklardan elde edilen bilgiler, yukarıda ifâde edildiği gibi, yaşananların gerçekliğine işâret ediyor; hattâ öyle ki, bir çok çeşmesi⁴ olan bu köyde, olayın yaşandığı ve türkünün yakıldığı çeşme başı bile köylülerce, "işte bu çeşme başıydı" diye gösteriliyor. Bu durumda, türkünün temasının bütünüyle bir gerçekliğin ifâdesi olarak kabul edilmesi, türkülerin sosyal temelinin ve sosyal ortamlardaki rolünün anlaşılması açısından son derece önemlidir. Etnomüzikolog George Herzog, (1950) dikkatimizi bu meseleye yöneltirken, türkülerde işlenen temaların ve yer verilen elemanların belirlenmesinin, hayat tarzı ve grup deneyiminin tespiti bakımından çok önemli olduğunu vurgulamaktadır (Herzog 1950: 1032-1050).

Türkülerin bütünüyle bir gerçekliği anlattığına inanılması olgusunun varlığı, tematik yapısı farklı türküler söz konusu olduğunda da tespit edilmiştir (Mirzaoğlu 2000). Meselâ, yerel tarih⁵ olayların yaşandığının kanıtı olarak gösterilen pek çok türkü metninin, "tarihî belge" gibi kabul edildiği bilinmektedir. Bu noktada, sözlü kültürün hâkim olduğu yazısız toplumların bir çoğunda folkloru şekillendiren bilginin o toplumun tarihî gerçeği kabul edildiği de ifâde edilmelidir (Bascom 1964:294-295). Folklor ürününün bu çok yönlü doğasına rağmen, türkülerin tematik çerçevesinin bir kurgu olma ihtimali de, aksi durum kanıtlanmadığı takdirde her zaman mevcuttur.

Türkülerin gerçeklik ile ilişkisine benzer bir şekilde, baladın gerçeklik ile ilişkisi üzerinde yapılan başlıca tartışmalardan birini ortaya atan Vladimir Propp'a göre, (1998) çoğu zaman kadınlar tarafından, kadınlara yönelik icrâ edilen baladın temel özelliklerinden biri, gerçeklik ile farklı bir ilişki kurmasıdır. Meselâ, epik şiirde olayların uzak bir geçmişte olduğu düşünülürken, baladda olaylar, icrâcıyı çevreleyen

⁴ GÜDÜŞLÜ köyünün içindeki sayısız çeşme yanında, köyün girişinde, oranın sembolü haline gelmiş, özene-bezene yapılmış bir çeşme bulunmaktadır. GÜDÜŞLÜ köylüsü, köylerinin, en çok da kendilerine âit bu türkü ile tanındığını kabul ediyor, o köyden olmayan çevre halkı da genellikle, onları türkülerleriyle tanıyorlar. Çeşmelerin türkü geleneğini, geleneğin de çeşmelere yaklaşımı/bakışı etkilemesi, onu bir sembol olarak seçmeyi sağlaması muhtemeldir.

⁵ Tarihî türkülerin (şarkıların) karakteri hakkında bkz. Propp 1998:52-63.

bir gerçekliğe olmasa da potansiyel bir gerçekliğe atfedilir⁶ (Propp 1998:50-52).

Türkünün gerçeklik ile ilişkisinin nasıl ve ne ölçüde bulunduğunu yanıtlayabilmek için esâsen pek çok türkünün yaratılış bağlamının tespit edilmiş olması, türkünün sözleri ile bu bağlamın ilişkisinin irdelenmesi gerekir. Türkiye'nin çeşitli yörelerinden daha önce derlenmiş türkü metinleri (Kúnos 1998: 22, 49, 79; Özbek 1981: 97, 133, 141, 177, 179, 232, 235; Halk Türküleri 1929, Defter 9:7; Defter 10:1, 5; Defter 11:5, 21) incelendiğinde, çeşme başında, pınar başında veya havuz başında söylenen türkülerin bir kısmında, gerçekten de "vefâsız âşık" temasının mevcut olduğu söylenebilir. Bu tip türkülerin bir kısmında ise, yalnızca aşk temasının varlığından bahsedilebilir. Bununla birlikte, sözü edilen türkülerin metinlerine bakılırsa, bunların tamamı Krappe'in belirttiği gibi, kadınlar tarafından söylenmemekte, bazıları âşık erkeklerin duygularını anlattığından, onların ağzından söylenmektedir. Genellikle pınar, çeşme gibi bulunulan yeri tasvir eden söz gruplarıyla başlayan bu türkülerin dikkat çekici yönlerinden biri, belki de başlıcası, iki sevgilinin, ya da âşığın, ilk defa buralarda karşılaşmaları ve böylece birbirleriyle iletişim kurabilmeleridir. Bu durum, türkülerin yakıldıkları zamana özgü sosyal çevre şartlarından kaynaklanmalıdır. Söz konusu zamana özgü gerçekler de, bu tip türkülerin ortaya çıkmasında birer etkindir. Bunlar dikkate alındığında, tema-bağlam ilişkisinin birbirine organik bir bağ ile bağlı olduğu söylenebilir.

Vefâsız âşık temasının, Krappe tarafından, belirli bağlamlarda söylenmiş belirli tipteki türkülerin değişmez kurgusu, gerçeğin kendisi değil; ancak bunun bir yansıması olarak değerlendirilmesi, William Bascom'un folklor ürünlerinin işlevleri üzerine görüşleri açısından dikkat çekicidir. Sözel edebiyatın büyük ölçüde sınıflandırma problemleri ile uğraştığını⁷, ancak bir toplumun kendi folkloruna karşı tutumunu göstermede yetersiz kaldığını ifâde eden Bascom'a göre, "bir hikâye tarihî bir gerçek mi, yoksa bir kurgu olarak mı kabul edilmektedir", sorusuna verilen cevap, doğrudan doğruya folklorun bir eğlence formu, veya bir edebiyat metni olarak açıklanmasını destekler (Bascom 1965:284). Bu yaklaşımdan hareketle, Krappe'e âit söz konusu görüş, edebî bir bakış açısının yansıması olarak yorumlanabilir. Türkülerin insana dâir gerçeklik ile ilişkisi üzerine Sambamoorty (1952:141) tarafından ifâde edilen şu sözler meseleye ışık tutmaktadır:

Türküler, bir topluluğun gerçek duygularını ve fikirlerini keşfetmemize yardımcı olur. Onlar sosyolojik değerlere dâir pek çok bilgi verirler (...) Bir halkın, yaşadığı çağa âit gizli duyguları, dâima onların türkülerinde ifâdesini bulur. Türküler halk tarafından yaygın olarak benimsenen duyguların ve inançların güvenilir bir yansımasıdır (Bohlmann 1988: 89).

Çeşitli toplumlarda müzik kültürünü inceleyen Alan Merriam (1964) türkülerin

⁶ V. Propp'a göre (1998:62) folklorun gerçeklik ile ilişkisi üç şekilde olabilir: (1) Her sanat gibi folklor gerçeklikten doğar, en düşsel imgeler bile temelini gerçek yaşamdan alır. (2) Yaratıcı ve icracıların niyetlerinden bağımsız olarak folklor gerçek yaşamı yansıtır. Bu yansımının biçimleri ve içeriği, ürünün yaratıldığı zamana ve türe göre değişir, (3) Bir halk sanatçısı gerçekliği temsil etmeyi kendine amaç edinir. Örneğin, tarihsel şarkıyı böyle bir amaç karakterize eder.

⁷ Bascom, bu yetersizliği en açık biçimde şöyle ifâde eder: "Pek çok folklorist, şu basit soruyu sormaz: Bir toplumun masalları gerçek midir?" (Bascom 1965:284).

çok işlevli içeriklerine dikkat çekmektedir. Onun tespitlerine göre, kimi toplumlarda, örfelere uygun olmayan davranışlar, güncel olayların yorumlandığı bazı türkülerin (topical songs) konusu olur; evlilik öncesi cinsel ilişkiler gibi, işlenen suçlar alenî olarak topluluk üyelerine türkü yoluyla duyurulur (Merriam 1964: 205).

Türkünün yaratılış/yakılış bağlamının, tematik yapısı ile ilişkisini tartıştıktan sonra, ikinci olarak, türkünün yaratıldığı bağlam ile bugünkü kullanımı, icrâ tarzı arasındaki ilişkiye değinmek de yerinde olacaktır. Daha önce de belirtildiği gibi, ilk kez GÜDÜŞLÜ'lü Kadriye Yıldız tarafından söylendiği kabul edilen bu türkü, daha sonra bütün Aydın vilâyeti havalisinde yayılmıştır. Aydın çevresinden ve GÜDÜŞLÜ'den kaynak kişilerin (Mucan 1999; Konca 1999; Sıvacı 1999; Tenekeci 1999; Yeşiltaş 1999) verdikleri bilgilere ve yöredeki gözlemlerimize göre, türkü, bugün Aydın havalisinin her yerinde kadınların söyleyip oynadığı bir kadın oyun havası işlevi görmektedir. Bilhassa, köylerde çalınıp oynanan türkünün, veya kadınlara özgü oyun havasının günümüz düğünlerindeki icrâsı, yöre halkının "çengi" dediği keman, cümbüş ve darbukadan oluşan ve tamamen kadınların çaldıkları çalgı takımı ile gerçekleştirilir.

Bu görünümde söz konusu edilen ilişkiye yönelik dikkatimizi çeken unsur, kadınların, günlük hayatın akışı içinde sürekli uğraşlarından biri olan su taşımaları sırasında, çeşme başında eğlenirken yakılmış, zaman içinde onlar arasında yayılmış bir türkünün, yine benzer ortamlarda, eğlence amaçlı ve yalnız kadınlarca, dans eşliğinde icrâ edilmesidir ki; bu durum, bize aynı zamanda, yaratılış ve icrâ bağlamlarının ve ortamlarının tamamen cinsiyet faktörüne bağlı özelliklere göre şekillendiğini ve geleneksel çerçevelerinin belirlendiğini gösteriyor.

Türkü ile ilgili üçüncü vurgulayacağımız ilişki, yaratılış ve icrâ bağlamının, icrâ edilen müzikal metin ile ilişkisidir. Bu noktada, türkünün yaratılış ve icrâ bağlamının, bütünüyle kadınlara özgülüğü, aynı zamanda icrâ edilen ezgi metninin yapısal özellikleriyle de bütünlük taşımaktadır. "Çeşme başında eğleşirken" yaratılan bu türkü yörede kadınlara özgü oyun havalarının başlıca özelliği olan ritmik yapı özelliğine sahiptir. Bu konuda E. Tenekeci'nin verdiği bilgiler ilgi çekicidir. Sanatçı, buralarda dansa eşlik eden bu tip ezgilerin müzikal yapılarını ritim açısından şöyle değerlendirmektedir:

Yörede erkeklerin oyun havaları, genellikle 9/2'lik ağır zeybek ezgileri iken, kadınların figürlerini ortaya çıkaran ritimler, genellikle 9/4'lük, 9/8'lik usûldedir. Bu tür ezgiler kadınımsı hareketleri, meselâ bir omuz, bir kalça hareketini ortaya çıkarabiliyor. GÜDÜŞLÜ'nün Çeşmesi, Eğil Kavağım Eğil, Çine Çayı, Çay İçinin Milleri gibi, kadınların oyunları daha çok eğlence karakterli, çünkü onlar, eğlenceye daha yatkın, dolayısıyla, onların oyun havaları hareketli, yumuşak figürlere uygun, akıcı ritim özellikleri taşıyor. Bunlar, tamamen eğlence amaçlı, o nedenle biraz şen şakrak olacak tabii, bu sebeple de, 9/4'lük veya 9/8'lik bizim Aydın'ın kadın türküleri (Tenekeci 1999).

Bu noktada, söz konusu türkünün kadın türkülerine özgü hareketli 9/8'lik ritmik yapısı, türkünün yaratım bağlamı ile uyumlu görünmekle birlikte, türkünün tematik yapısı ile zıtlık taşımaktadır: yâni, türkü metninde bir ayrılık, terkediliş durumu,

neşeli, hareketli bir ezgi eşliğinde anlatılmaktadır. Genellikle türkülerin sözlerindeki övgü⁸, pişmanlık, acı, gibi tutumlara karşılık, ezginin yapısı bu durumu yansıtmayabilir. "Güdüşlü'nün Çeşmesi" türküsünde de benzer bir durum ile karşı karşıyayız. Sevdiği erkek askere gidince, terkedildiği için pişmanlık içinde ağlayan bir genç kızın duyguları anlatılırken, bu sözlere eşlik eden ezgi, kadınların en kıvrak oyun havalarından biri olabiliyor. Genel olarak halk müziğinde sıkça rastlanan bu olgu pek çok etkenden kaynaklanır. Burada ilk akla gelen etkenlerden birincisi, folklorun eğlence işlevi; ikincisi ise, yerellik özelliğidir. Yöre halkının müzik geleneğinde işitmeye alıştığı ritim ne ise, türkülerin ezgilerinin de bu ritme uygun yapılara bürünmesi ve öylece yaşamını sürdürmesi son derece doğaldır.

Bir türkünün yaratılış/yakılış hikâyesi bağlamı çerçevesinde, temanın yaşanan gerçeklik ile ilişkisi yanında, bağlam-icrâ, bağlam-müzikal yapı ilişkilerini araştırdığımız bu çalışmada sonuç olarak, bütün bu unsurlar arasında, organik bağlara dayanan ve geleneği şekillendiren karşılıklı ve çok boyutlu ilişkilerin bulunduğunu, bu ilişkilerin her şeyden önce, cinsiyet faktörünün etkisiyle bu görünümü kazandığını söylemek mümkündür.

Kaynaklar

- BASCOM, William (1965) "Four Functions of Folklore." *The Study of Folklore*, (Ed. Alan Dundes).N.J., Englewood Clifts: Printice-Hall Inc. 279-298.
- BOHLMAN, Philip V. (1988) *The Study of Folk Music in the Modern World*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- HALK TÜRKÜLERİ (1929) Defter 8-12. *İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı*, İstanbul: Evkaf Matbaası.
- HERZOG, George (1950) "Song: Folk Song and The Music of Folk Song," (Ed. Maria Leach), *Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend*, New York: Harper and Row. Publishers, Inc. 1032-1050.
- KONCA, Saffet (1999) Doğum yeri ve yılı Güdüşlü köyü (Koçarlı-Aydın) 1935 olan eski muhtar ile 18.3.1999 ve 10.9.1999 tarihinde Güdüşlü köyünde yapılan görüşme notları. Derlemenin ses ve görüntü kayıtları F.G.M. arşivindedir.
- KRAPPE, H. Alexander (1964) "The Folk-Song," *The Science of Folklore*, New York: Norton. 153-171.
- KÚNOS, İgnác (1998) *Türk Halk Türküleri*, (Ed. Ali Osman Öztürk) Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Folklor Dizisi: 7.
- MERRIAM, Alan P. (1964) *The Anthropology of Music*, Evanston, Illinois: Northwestern University Press.
- MİRZAOĞLU, F. Gülay (2000) "Zeybek Türküleri ve Dansları", Ankara: Hacettepe Üniversitesi. (Basılmamış Doktora Tezi).

8 Yöre türkülerinin kadınlara âit olanlarına, anlatım tutumu açısından bakıldığında, genellikle sevgiliden övgüyle bahseden bir tutum dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, "Güdüşlü'nün Çeşmesi", "Eğil Kavağım Eğil", "Et Aldım Elim Yağlı" gibi bu tip türkülerde hem sevgiliye övgü, hem de pişmanlık sezilmektedir. Buradaki pişmanlık vefâsız bir gence gönül vermekten kaynaklanır. Ancak, bu türkülerin çoğu kadın oyun havaları olarak icrâ edildiğinden müzikal açıdan coşkuludur (Mirzaoğlu 2000: 255).

“GÜDÜŞLÜ’NÜN ÇEŞMESİ”: BİR TÜRKÜNÜN YARATILIŞ
HİKÂYESİ BAĞLAMINDA TEMA, İCRÂ, VE MÜZİKAL YAPI

- MUCAN, Nevzat (1999) Doğum yeri ve yılı Koçarlı 1937 olan çiftçi ile 18.3.1999 ve 10.9.1999 tarihinde GÜDÜŞLÜ köyünde yapılan görüşme ve gözlem notları. Derlemenin ses ve görüntü kayıtları F.G.M. arşivindedir.
- ÖZBEK, Mehmet (1981) *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- PROPP, Vladimir (1998) *Folklor Teori ve Tarih*, (Çev. Necdet Hasgöl, Tolga Tanyel) İstanbul: Avesta Yayıncılık.
- SIVACI, Perihan (1999) Doğum yeri ve yılı 1936 Koçarlı olan ortaokul mezunu ev hanımı ile 30.3.1999 ve 6.4.1999 tarihinde yapılan görüşme notları. Derlemenin ses kayıtları F.G.M. arşivinde mevcuttur.
- TENEKECİ, Emin (1999) Doğum yeri ve yılı Belastina (Bulgaristan)1948 olan mahallî sanatçı ile 21.3.1999, 27.4. 1999, 1.5. 1999, 9.9.1999 tarihlerinde Aydın'da yapılan görüşme notları. Derlemenin ses ve görüntü kayıtları F. G. M. arşivindedir.
- YEŞİLTAŞ, Sevim (1999) Doğum yeri ve yılı Aydın 1939 olan ince saz sanatçısı (keman) ile 1.4.1999 tarihinde Karatepe köyünde yapılan görüşme ve derleme notları. Derlemenin ses ve görüntü kayıtları F.G.M. arşivindedir.